

de door Niesert in 1826 uitgegeven *Urkundensammlung*). Zijlstra meent op grond van de uitspraak in deze confessie te mogen aannemen dat het hier gaat om Nicolaas Meyndertsz. van Blesdijk. Naar mijn mening laat het door Niesert gepresenteerde materiaal deze conclusie niet toe. Mijn laatste voorbeeld heeft te maken met de rol van David Joris. Er bestaan aanwijzingen, maar David Joris drukte zich in dit opzicht zeer vaag uit, dat hij zich voor Christus-David, voor een Messias, uitgaf, zo meldt Zijlstra herhaalde malen met de nodige voorzichtigheid. Merkwaardig is daarom dat hij op bladzijde 101 zonder enig voorbehoud stelt dat David Joris zich voor een Messias hield. Over het antwoord op de vraag of David Joris zich als Messias zag, of dat de meeste van zijn volgelingen hem zo zagen of dat juist de buitenwacht hem van dergelijke opvattingen beschuldigde blijft de lezer in onzekerheid.

Duidelijk wordt wel na de lezing van Zijlstra's boek dat er nog veel onderzoek nodig is naar de leer en de verspreiding van de davidjoristische beweging. Tevens zal de nodige aandacht moeten worden besteed aan de samenstelling en de organisatie van de aanhang van de beweging en haar relaties met andere groepen van de radicale reformatie. Zijlstra's onderzoek is — daar mag geen misverstand over bestaan — een zéér belangrijke stap verder. Het is zeker niet het laatste woord over de joristen in de Nederlanden en ik hoop van harte dat het ook niet Zijlstra's laatste woord zal zijn.

L. G. Jansma

M. Gijswijt-Hofstra, *Wijkplaatsen voor vervolgd. Asielverlening in Culemborg, Vianen, Buren, Leerdam en IJsselstein van de 16de tot eind 18de eeuw* (Dissertatie Amsterdam 1984; Dieren: De Bataafsche Leeuw, 1984, 246 blz., f55,-, ISBN 90 6707 044 0).

In dit fraai uitgevoerde en vlot leesbare boek dat in dezelfde vorm als Amsterdamse dissertatie verschenen is, doet M. Gijswijt-Hofstra verslag van haar onderzoek naar de praktijk van de asielverlening in Culemborg, Vianen, Buren, Leerdam en IJsselstein van de zestiende tot eind achttiende eeuw. Haar opzet is een einde te maken aan de dubieuze reputatie van vooral Culemborg en Vianen die in de zeventiende en achttiende eeuw bekendheid kregen als toevluchtsoorden voor misdadigers en frauduleuze schuldenaren. De opvatting dat iedereen in dergelijke oorden asiel kon krijgen, berust op onjuiste en eenzijdige feiten, omdat uit het onderzoek is gebleken dat asielzoekers in het algemeen slechts na een grondig onderzoek werden toegelaten. Zo moesten doodslagers bewijzen uit noodweer of zonder opzet gehandeld te hebben en schuldenaren dat zij niet gefraudeerd hadden.

Als beginpunt voor haar onderzoek heeft M. Gijswijt-Hofstra de zestiende eeuw genomen, omdat vanaf halverwege deze eeuw vrijgeleide wordt opgevat als een individuele bescherming tegen ondermeer vervolging en arrest van buitenaf, een bescherming die uitsluitend bedoeld was voor vreemdelingen die in een andere jurisdictie in de problemen waren geraakt.

Als eindjaar heeft zij 1795 genomen, omdat haars inziens toen automatisch eeri einde kwam aan het recht om asiel te verlenen aangezien hierover niet speciaal is gediscussieerd bij de afschaffing van de bijzondere status van asielplaatsen in 1795 met de Franse bezetting en de vestiging van de Bataafse Republiek. Kennelijk had het vervallen van het asielverleningsrecht wel een apart punt van discussie moeten

vormen, omdat uit een publikatie van 1 februari 1796 valt af te leiden dat de asiolverlening in de praktijk gewoon doorging. In deze publikatie van Holland wordt namelijk nadrukkelijk een einde gemaakt aan de mogelijkheid om asiel aan schuldenaren te verlenen. (Zie *Codex Novus Batavus*, II (Amsterdam, 1803) sub voce Vrijgeleide. Protectie). Daarom lijkt mij de afronding van het onderzoek in 1795 iets te vroegtijdig.

Na het inleidende hoofdstuk wordt in hoofdstuk II de lange traditie van de kerkelijke en niet-kerkelijke asiolverlening in diverse Europese landen besproken. Speciale aandacht wordt daarbij geschonken aan de ontwikkeling van asiolverlening en de daarmee verwante beschermingsvormen in de Noordelijke Nederlanden en in de Republiek, met aan het slot een toespitsing op de asiolverlening in Culemborg, Vianen, Buren, Leerdam en IJsselstein.

In hoofdstuk III komt de staatkundige en juridische ontwikkeling van deze vijf asielpaatsen aan de orde. Zij groeiden uit tot zogenaamde vrije heerlijkheden aan welke status zoals al eerder gezegd in 1795 een einde kwam.

In hoofdstuk IV wordt de asiolverlening in Culemborg onder de loep genomen. Na een verantwoording over het gebruikte (archiefmateriaal wordt een chronologisch overzicht van vrijgeleides gegeven, gevolgd door een verdergaande analyse van de asielloekers met hun problemen en overwegingen om Culemborg als asielpaats uit te kiezen. Hierna worden de procedure van aanvraag en verlening van vrijgeleide, beschikkingen op verzoeken, de invloed van buitenaf op deze beschikkingen, de heffing van recognities, de duur van het verblijf en hoe dat verblijf benut werd, beschreven. Alles uiteraard voor zover dat uit de archivalia te achterhalen was. Het geheel wordt toegelicht met voorbeelden uit de praktijk. Wat mij zeer aansprak was de asielaanvraag van Marie Marguerite Sophie Beck, die in 1752 naar Culemborg is gevluht wegens beschuldiging van bigamie. Zij was met Nicolaas François Joseph Closset te Luik in het huwelijk getreden nadat zij ongeveer vijf jaar eerder tegen haar wil met J. Bernard Pot de Vin was getrouwd. Deze laatste had haar ten huwelijk gevraagd, toen zij in een klooster te Luik in de kost was. Na haar weigering was zij door haar biechtvader ontvoerd en vervolgens met Pot de Vin in de echt verbonden. Zij vluchtte daarop ontzet naar het klooster, waar zij nog drie jaar verbleef. De Romeinse curie verklaarde het huwelijk nietig waarna zij later wettig trouwde met Closset, wiens familie om financiële redenen tegen het huwelijk was en daarom Marie van bigamie beschuldigde. Vervolgens was Marie naar Culemborg gevluht, waar zij toegelaten werd, hetgeen tevens het laatste is dat over haar bekend is. Wat mij intrigeert is waarom Marie op de vlucht moest wegens die beschuldiging van bigamie, terwijl de Romeinse curie haar vroegere huwelijk toch nietig verklaard had. Werd die instantie niet bevoegd geacht? Het is jammer dat M. Gijswijt hier niet op ingaat.

Zaken als die van Johan Diederik van Mortagne die in 1664 Catharina van Orleans, een welgestelde minderjarige wees, schaakte en met haar naar Culemborg uitweek — een zaak waarin de graaf van Culemborg veel fouten gemaakt heeft — deden de naam van Culemborg als asielpaats bepaald geen goed. Gevolg daarvan was dat een aantal vrijgeleides werd opgezegd en dat in de twee volgende jaren geen vrijgeleides meer werden verleend.

Op dezelfde manier als Culemborg worden in hoofdstuk V Vianen en in hoofdstuk VI Buren, Leerdam en IJsselstein behandeld.

Hoofdstuk VII gaat over de schuldenaren die het overgrote deel van de asielloekers

vormden. De meesten van hen waren kooplieden. De vraag die bij lezing van dit hoofdstuk bij mij opkwam, is of zich onder deze asielvragende kooplieden geen mensen bevonden hebben die niet voor de door hen zelf gemaakte schulden werden aangesproken, maar voor die van hun stad of medepoorters. De kooplieden van Dordrecht bijvoorbeeld durfden de stad niet uit, toen Dordrecht de lijfrenten niet betaalde. Iedere Dordtse burger kon immers worden gegijzeld voor de schulden van de stad. Uit angst daarvoor lag de handel stil, zodat de kooplieden ertoe overgingen vrijgeleides te vragen (zie *Oude Dordtse Lijfrenten* (Amsterdam, 1983)). Dienden door dit 'één voor allen en allen voor één' — dat heel wat anders is dan het 'wie het eerst komt, die het eerst maalt' (131) — en de daaruit voortvloeiende vrijgeleidecultuur de wijkplaatsen voor strafrechtelijk vervolgd niet tevens als vrijsteden voor handelslieden? Of was deze 'één voor allen en allen voor één'-regel overal afgeschaft in de behandelde periode?

Hoofdstuk Vul geeft een overzicht van de doodslagers die asiel zochten. In het slothoofdstuk worden alle voorgaande conclusies nog eens op een overzichtelijke wijze herhaald. Mijn conclusie is dat de poging van M. Gijswijt om een einde te maken aan de mythe over de wijkplaatsen voor vervolgd zeer zeker geslaagd genoemd mag worden.

H. C. Gall

M. P. Christ, *De Brabantsche Saecke. Het vergeefse streven naar een gewestelijke status voor Staats-Brabant 1585-1675* (Bijdragen tot de geschiedenis van het zuiden van Nederland LXI; Tilburg: Stichting zuidelijk historisch contact, 1984, xxxvi + 319 blz., f80,-, ISBN 90 70641 10 0).

Van alle zeventien Nederlanden is het hertogdom Brabant zonder twijfel de provincie geweest die het zwaarst is getroffen door de gevolgen van de Nederlandse Opstand. Gedurende vrijwel de gehele periode van de Tachtigjarige Oorlog was het Brabantse land frontgebied en ervoeren de Brabanders het geweld van de oorlog aan den lijve. Economisch betaalde Brabant in 1648 zijn tol met de sluiting van de Schelde en territoriaal met het verlies van zijn noordelijke kwartieren — de helft van het grondgebied —, die als generaliteitsland deel werden van de zegevierende Republiek. Aan de pogingen om voor de afgescheurde noordelijke helft een volwaardige plaats in het nieuwe gemenebest te verwerven, heeft Christ zijn hier te bespreken studie gewijd.

Christ opent zijn relaas met de val van Antwerpen in 1585, die een einde maakte aan het Brabantse recht van sessie in de opstandige Staten-Generaal. Het vertrek van de Brabanders was onontkoombaar omdat met de verovering van Antwerpen door Parma de laatste stemhebbende stad van Brabant voor de Opstand verloren ging. Het deel van Brabant dat vrijbleef van het Spaanse gezag, het uiterste noordwesten van het hertogdom en het markiezaat van Bergen op Zoom, was te klein om een zelfstandige rol te kunnen spelen naast de overige bondgenoten. Toch duurde het nog geen jaar voordat een Brabantse delegatie in Den Haag opnieuw toegang vroeg tot de vergadering van de Staten-Generaal. Het was de eerste van een lange reeks van pogingen om het geleidelijk aan groter wordende Staats-Brabant te doen opnemen in de generaliteit. Eerst in 1675 toen ook Willem III niets bleek te voelen voor de uitbreiding van de Unie met een achtste lid gaven de Brabanders het op en schikten ze zich in het onvermijdelijke.